

санынын жазылышы. Ушул сыяктуу маселелердин бир нечесин өздөрүнө түздүрүү эң пайдалуу.

Кээ бир маселе баягы эле бөлчөк түшүнүгүн калыптандырууга багытталган. 15тин 5 тен 2 бөлүгү канча? Калганы канча бөлүктү түшүндүрөт? Мына калганы 3 үлүштү берерин түшүнүшсө эң жакшы.

Окутуунун активдүү методдорун колдонуп сабакты уюштурууда мугалим сабакта өзү эле сүйлөй бербестен, мугалимге жаңыча роль ыйгарылат – модератор, менеджер. Эми мугалим окуучуларга билим гана бербестен, тартипке чакырбастан, каталарын оңдобостон чечим кабыл алат. Ал доскада жалгыз турган демилгечи гана болбостон, модератор болгондуктан, билимди табуу стратегияларын тааныштырат, кеңеш берет жана байкоо жүргүзөт. Ал менеджер катары студенттердин окуу ишин уюштурат, алардын иш аракетин координациялайт, жетишкен ийгиликтерге комментарий берет жана өзү да педагогикалык ишке катышат.

Колдонулган адабияттар:

5. Ибраева Н.И. 1 класстын окуучуларын математика сабагында өз алдынча иштөөгө үйрөтүү. /«Көрсөтмө куралдар, техникалык каражаттар» китебинде. - Фрунзе, Мектеп, 1980. - 30-63-б.
6. Средства обучения математике в начальных классах. / сост. М.И. Моро, А.М. Пышкало. -М.: Просвещение, 1981. - 144с.
7. Ыманбеков П. Башталгыч класстарда математиканы окутууда көрсөтмө каражаттарды комплекстүү пайдалануу. - Фрунзе, Мектеп, 1983. - 112с.
8. Фридман Л.М. Наглядность и моделирование в обучении.- М.: Знание, 1984. №6.- 80 с.

УДК:372.881.1

Чокошева Б.С.
п.и.д., профессор КГУ им.И. Арабаева
Болотбек кызы Нурзада
Казыбекова Майрам
Монолбаева Жаңыл
магистранттары КГУ им. И.Арабаева

БАШТАЛГЫЧ КЛАССТАРДА КЫРГЫЗ ТИЛИН ОКУТУУНУН БАЙКОО ЖАНА САЛЫШТЫРУУ МЕТОДДОРУ

МЕТОДЫ НАБЛЮДЕНИЯ И СРАВНЕНИЯ В ОБУЧЕНИИ КЫРГЫЗСКОМУ ЯЗЫКУ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

METHODS OF OBSERVATION AND COMPARISON IN TEACHING THE KYRGYZ LANGUAGE IN PRIMARY CLASSES

Аннотация: Бул макалада башталгыч класстарда кыргыз тилин окутууда интерактивдүү методдорду, анын ичинен байкоо жана салыштыруу методун пайдалануу

менен окуучулардын предметтик жана коммуникативдик компетенцияларын калыптандыруу маселелери каралат.

Аннотация: в данной статье обозначена роль формирования коммуникативных компетенций таких как: социальные, языковые, речевые и мыслительной деятельности учеников в применении совместных учебных методов и постановке внимательного изучения новых приемов работы с текстом.

Abstract: this article is designated the role of formation of communicative competences such as social, language, speech and intellectual activity of students in the use of joint training methods and staging a careful study of new techniques to work with text.

Түйүндүү сөздөр: интерактивдүү ыкмалар, байкоо жана салыштыруу методу, коммуникативдик ишмердүүлүк, сынчыл ойлор, топто иштөө, кластер түзүү, окуучулардын чыгармачылыгын өнүктүрүү.

Ключевые слова: пристальное чтение, читать, понимая, совместное обучение, инсерт, мозговой штурм, речевые и языковые компетенции, критическое мышление.

Keywords: close reading, reading understanding, co-educational, insert, brainstorming, speech and language competence, critical thinking.

Башталгыч класстарда кыргыз тилин окутууда тиешелүү фактылар эне тилинин илимий маалыматтары (фонетика, пунктуация, ж. б.) боюнча алынат. Кыргыз тил илимине таянуу менен башталгыч класстарда эне тилинин конкреттүү бөлүмүн үйрөтүүнүн ыкмалары иштелип чыгат. Алардын орду такталып, методдордун натыйжалуу, ыңгайлуу жолдору аныкталат. Орто мектептин башталгыч класстарында кыргыз тилинен сабак берген мугалим педагогикалык чеберчилигин традициялык педагогиканын жана азыркы учурда колдонулуп жаткан окутуунун жаңы технологияларын терең өздөштүрүп, айкалыштыруу менен жогорулата алат.

Эне тилин окутууга карата коммуникативдик ишмердүүлүк мамиле интерактивдүү окутуудагы окуучулардын тынымсыз өз ара баарлашуулары аркылуу ишке ашырылат. Бул багытта окутуу ишин уюштуруу үчүн атайын зарыл шарттарды түзүү зарыл. Мындай учурда окуучулар өзүн - өзү, коомду жана дегеле дүйнөнү таанып - билүү менен турмушка карата болгон туура көз караштары калыптанат жана предметтик, түйүндүү компетентүүлүктөргө ээ болушат.

Интерактивдүү («inter» – «өз ара», иш аракет кылуу) метод – өз ара аракеттенүү, бирөөлөр менен маектешүү, диалог режиминде болуу дегенди билдирет. Интерактивдүү методдор окуучулардын мугалим менен гана эмес, бири - бири менен да өз ара кеңири аракеттенүүсүнө, ошондой эле окуп - үйрөнүү процессинде окуучулардын активдүүлүгүнүн басымдуулук кылышына багытталат. Интерактивдүү усулдарды колдонуу менен өтүлгөн сабактарда мугалимдин ролу сабактын максаттарына жетүү үчүн окуучулардын ишмердигин багыттоо болуп эсептелет.

Интерактивдүү окутууда көп жактуу коммуникативдүүлүк, жагымдуу психологиялык кырдаал, окуп - үйрөнүүгө атайын ыңгайлуу педагогикалык шарттар түзүлөт. Буга өз алдынча иштөө, жуп менен иштөө, топ менен иштөө, талкуулар, презентациялар кирет. Интерактивдүү окутуунун артыкчылыктары төмөнкүлөр:

- окуучулар өздөрүн эркин сезип, «туура эмес жооп берип алам» деген коркунучтан алыс болуп, активдүүлүктөрү артат;
- ар бир окуучу өзүнүн жөндөмүн, шыгын, билимин көрсөтүүгө далалаттанат;

- жуп менен, топ менен иштегенге машыгышат;
- мугалим менен, бири-бири менен тыгыз карым-катнашта пикир алышуу ишке ашат;
- окуучунун сынчыл ой жүгүртүүсү калыптанат;
- тапшырманы аткарууда бири - биринин тажрыйбаларын пайдаланууга, жаңы идеяларды жаратууга шарт түзүлөт;
- мугалим фасилитатор катары багыт берип, окуучу менен достук, кызматташтык мамиледе болот

Интерактивдүү окутууда негизги көңүл окуучуга бурулуп, эвристикалык окутууга басым жасалып, тажрыйба жүзүндө окутуу иши колдоого алынат.

Мында окуучулардан окуу процессинде активдүү жана жоопкерчиликтүү катышуучу болушу талап кылынат. Алар жупта, топто иштей билүү менен өз жоопкерчилигин сезүүгө үйрөнүшөт. Окуучулар бири - бири менен, мугалим менен бирге иштей да, кызматташа да алышат. Бул аларды оюндагысын эркин айта билүүгө, мугалимди жана жолдошторун уга билүүгө, толерантуулукка үндөйт. Топтордо иштөөдө төмөнкүдөй эрежелер сакталууга тийиш:

- Бири-бирин сыйлоо.
- Жанындагы окуучунун сөзүн бөлбөй угуу.
- Ресурстарды бөлүштүрүү жана биргелешип пайдалануу.
- Топтун шайланган жетекчиси менен келишүү, бирге чечимдерди кабыл алуу.
- Топтогу ар бир окуучунун пикирин баалоо.

Бардык окуучулар биргелешип ойлонуп, натыйжалуу иштөөсү жана топто иштөөнүн негизги эрежелерин өздөштүрүүсү жана сактоосу зарыл.

Интерактивдүү окутууда байкоо жана салыштыруу методу негизги орунду ээлейт. Бул метод окуучулардын кептик, тилдик, маданият таануучулук, ошондой эле маалыматтык жана социалдык - коммуникативдик компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга багыт - талат. Буга кластер, синквейн, Венндин диаграммасы сыяктуу интерактивдүү стратегиялар кирет. Бул стратегиялардын жардамы менен окуучулар маалыматтарды байкоого, ыраатташтырууга, салыштырууга, баалоого, жалпылаштырууга же бөлүштүрүүгө көнүгүшөт.

Кластер – окуучулардын кандайдыр бир тема боюнча идеяларды ачык жана эркин ойлонуп жыйынтыктоосуна жардам бере турган педагогикалык стратегия. Ал темага байланыштуу ар кандай идеяларды графикалык сүрөттөө менен баракка түшүрүүгө мүмкүндүк берет. Кластердин мындан башка дагы ар кандай түрлөрү бар:

«суроолору менен кластер» (идеялардын ордуна суроолор жазылат жана жооптору кластердин тегеректерине кыскача жазылат).

«Кластер - табышмак» кластердеги тегерек же тик бурчтуктар жазылбай бош калтырылат. Ошол тегеректерди жазып толтуруу менен жетишпеген түшүнүктөр аныкталат.

Кластер деген сөз англис тилинен шиңгил деп которулат. Кластердин түзүлүшү шиңгилге окшош. Ал бир кылка эмес, бир кырдуу эмес, көп кырдуу, ар тараптуу ой жүгүртүүнүн ыкмасы болуп саналат.

Кластер – шиңгил түзүү, же болбосо окуучулардын кайсы бир тема боюнча эркин ойлонушуна багыт берүүчү педагогикалык стратегия.

Бул стратегия «акыл чабуулу» стратегиясы менен үндөшүп турат, башкача айтканда, ой жүгүртүүгө түрткү берет. Кластер ыкмасын сабактын билим берүүчүлүк максатына

ылайык төмөнкүдөй сабактардын типтеринде колдонууга болот:

- билимин, билгичтиктерин, көндүмдөрүн өркүндөтүүчү сабак;
- билимин, билгичтиктерин, көндүмдөрүн бышыктоо жана кайталоо, жалпылоо

жана ыраатташтыруу сабагы.

Кластер түзүү сабактын чакыруу жана ой жүгүртүү баскычтарында колдонулуп, окуучунун ой жүгүртүүсүн, кебин өркүндөтүп, анын билимин текшерүүгө мүмкүнчүлүк түзөт.

Кластер түзүүдө окуучулар жекече, жупта, топтордо иштөөгө болот. Топ менен иштөөдө алар бири - биринин пикирин угууга, баалоого, идеяларынын, ой пикирлеринин шайкеш келишине түрткү берет.

Кластер түзүүдөгү иш-кадамдар төмөнкүлөр:

1. Тема, идея, тапшырма айтылат.
2. Тема боюнча оюна келген нерселердин баарын жазуу.
3. Жазууда кеткен орфографиялык каталарга көңүл бурбоо.
4. Берилген убакыттын ичинде оюна келген (тема боюнча) нерселердин баарын жазуу, эгерде эч кандай идея келбесе, темага ылайык сүрөт тартууга да болот.
5. Мүмкүн болушунча идеяларды көбүрөөк жазуу.

Бул стратегия менен иштөөдө окуучу менен мугалимдин ортосундагы, окуучу менен окуучунун ортосундагы кызматташтык ишке ашып, окуучулар өз алдынча, эркин, чыгармачылыкта, активдүү иштөөгө умтулат. Окуучу ката кетирем, туура эмес сүйлөйм деген коркунучтан арылат, ал эми мугалим багыт берүүчү – фасилитатор катарында милдет аткарат.

Бул ыкма **билим берүүчүлүк, өнүктүрүүчүлүк, тарбия берүүчүлүк** касиеттерди ичине камтыйт.

- **билим берүүчүлүк** жагы – өтүлгөн тема боюнча билими бышыкталат, жазып, сүрөт тартып, чыгармачылык менен изденет, идеяларды, жаңы сөздөрдү табууга аракеттенет;

- **өнүктүрүүчүлүк** жагы – алган билимин турмушта колдонууга, билимин ыраатташтырып, жаңы маалыматтар менен толуктоого үйрөнүшөт, ой жүгүртүүсү, сынчыл ойлоосу өсөт;

- **тарбия берүүчүлүк** жагы – көз карашы, сынчыл ойлоосу калыптанат, бири-биринин ой - пикирин сыйлап, биргелешип иштегенге, өз оюн эркин айтууга, коммуникативдүүлүккө, толеранттуулукка тарбияланышат.

Ыкманын потенциалы: окуучулар топто бири - биринин пикирин толуктоо, бири - бирине көмөктөшүү менен алган билимдерин системалаштырып, тажрыйбаларын, байкоолорун пайдаланып, жаңы билимдердин негиздерине, билгичтиктерге жана көндүмдөргө ээ болушат.

Мугалим кластер түзүүдө сөзсүз суроолорду берип, жоопторду талап кылууга тийиш. Бул сабакта кластер түзүү тапшырмасы камтылган.

Сабактын темасы: Тексттин түрлөрү

Сабактын максаттары:

билим берүүчүлүк: окуучулар байланыштуу кеп түзүү, ыр, аңгеме, жомок чыгарып, макала жазуу жөнүндө маалымат алышат.

өнүктүрүүчүлүк: окуучулар тапшырмаларды аткаруу аркылуу байланыштуу кепке мисалдарды түзүүгө машыгышат.

тарбия берүүчүлүк: окуучулар билим - билгичтиктерин турмушта пайдалана алууга

көнүгүшөт.

Көрсөткүчтөр: Жогорудагы максаттарга жетет, эгерде

- өз алдынча тексттин түрлөрүнө мисалдарды түзө алса;
- тексттин мазмунун ырааттуу баяндап бере алса;
- билим, билгичтиктерин сабакты бышыктоо учурунда пайдалана алса.

Сабактын тиби: жаңы билимдерди калыптандыруу сабагы.

Сабактын формасы: сабак - мелдеш.

Сабактын методдору: суроо - жооп, изилдөө, интерактивдүү.

Сабакта колдонулуучу каражаттар: таяныч схемалар, таблица, карточкалар, сүрөттөр, аудио.

Сабактын жүрүшү: Уюштуруу

Окуучулардын көңүлүн сабакка буруу.

а) Окуучулар менен өтүлгөн «Текстке план түзүү» темасы боюнча суроо - жооп иретинде аңгемелешүү; жаңы тема менен байланыш түзүү.

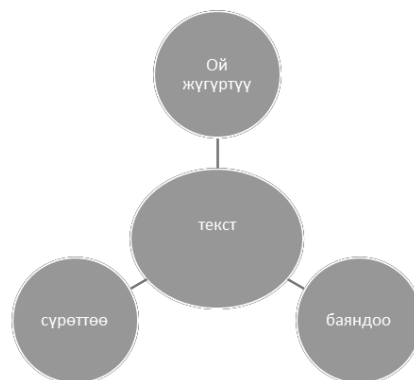
б) Өтүлө турган сабактын темасын жана максаттарын жарыя айтуу, сабактын мелдеш, оюн түрүндө өтөрүн, жупта жана топто иштөө колдонуларын айтуу.

1-тапшырма. Макалдардын маанисин чечмелешет. Макал - ылакаптар тексттин кайсы түрүнө кирерин аныкташат.

1. Туулган жердин топурагы алтын.
2. Ар кимге өз Мекени ыйык.

Сүрөт: 2-тапшырма. «Кыргызстан - Мекеним» деген темада макала жазып, сүрөт тартып кооздоп, дубал газета чыгаруу, презентациялоо.

3-тапшырма: Тексттин түрлөрүнө карата кластер түзүү тапшырмасын ар бир топ аткарып, презентациялайт.

1-сүрөт. Кластердин үлгүсү

Жыйынтыктоо. Кластар боюнча жыйынтыкка келүү: тексттин 3 түрү бар: ой жүгүртүү, сүрөттөө, баяндоо.

Окуучунун билимин баалоо. Ар бир топтун топтогон баалоо белгилерин өздөрүнө санатып, кайсы топ кандай иштегенин белгилөө.

Үй тапшырмасы. «Кыргызстан – менин Мекеним» деген темада китепче жасоо. Бир, макал-ылакап, табышмактардан жазуу.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Башталгыч класстардын программалары. – Б. – 2011.

2. Женни Стил, ж.б. Дальнейшие методы, способствующие развитию критического мышления. – Б. – 1998.
3. Чокошева Б.С. Кыргыз тили 4-класс – Б. – 2015.
4. Чокошева Б.С. Кыргыз тили 4-класс мугалимдер үчүн методикалык колдонмо. – Б. – 2015.
5. Эсеналиева К.Э. Кыргыз тилин окутууда интерактивдүү ыкмаларды пайдалануу. – Б. – 2002.

УДК: 373.31

Цыганкова Т.С.

Шерниязова М.З.

магистранты кафедры технологии обучения кыргызскому
и русскому языкам в начальной школе ФП

БАШТАЛГЫЧ МЕКТЕПТИН ОКУУЧУЛАРЫНЫН КОММУНИКАТИВДИК КОМПЕТЕНЦИЯЛАРЫН КАЛЫПТАНДЫРУУ

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS IN ELEMENTARY SCHOOL

Аннотация: Макалада орус тилине окутуу процессинде башталгыч мектептин окуучуларынын коммуникативдик компетенцияларын калыптандыруу проблемасы каралат. Авторлор тарабынан окуучуларды окутуунун түрдүү ыкмалары сунушталган. Окуучулардын коммуникативдик компетенцияларын калыптандыруу үчүн кызыктуу, интерактивдүү сабактардын мисалдары келтирилет.

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы формирования коммуникативных компетенций учащихся начальных классов в процессе обучения русскому языку. Авторами предложены различные способы и приёмы обучения учащихся. Приводятся примеры занимательных, интерактивных заданий для формирования коммуникативных компетенций учащихся.

Annotation: The article considers the problem of the formation of communicative competencies of primary school students in the process of teaching the Russian language. The authors proposed various ways and methods of teaching students. Examples of entertaining, interactive tasks for the formation of communicative competencies of students are given

Түйүндүү сөздөр: байланыштуу кеп, жазма кеп, компетенция, коммуникативдүүлүк компетенциялары, көнүгүүлөрдүн жана тапшырмалар.

Ключевые слова: связная речь, письменная речь, компетенции, коммуникативные компетенции, упражнений и задания

Keywords: coherent speech, written language, competences, communicative competencies, exercises and tasks